Muzeul Limbii Române şi anchetele lingvistice indirecte

Cosmina-Maria Berindei[*]

Keywords: *indirect linguistic survey*; *Romanian Language Dictionary*; *Sextil Puşcariu*; *Romanian Language Museum*

Lucrarea de faţă propune o reevaluare a rolului pe care l-a avut folosirea metodei anchetei lingvistice indirecte în cercetarea întreprinsă în cadrul Muzeului Limbii Române din Cluj şi prezintă un mod de accesibilizare a răspunsurilor primite la cele opt chestionare ale Muzeului. Elaborate cu scopul de a îmbogăţi materialul lexicografic în vederea redactării *Dicţionarului limbii române* şi de a obţine informaţii preliminare în vederea realizării *Atlasului Lingvistic Român*, *Chestionarele Muzeului Limbii Române* au generat un material impresionant prin volumul şi prin conţinutul său, dar care n-a beneficiat până acum de o valorificare sistematică.

Vom începe studiul nostru cu o analiză a contextului mai larg care a determinat lansarea *Chestionarelor Muzeului Limbii Române*, apoi ne vom opri asupra istoriei folosirii anchetei lingvistice indirecte ca metodă de colectare a datelor în spaţiul cultural european. Vom continua prezentând modul de lucru şi rezultatele înregistrate la Muzeul Limbii Române prin intermediul acestei metode de cercetare, iar în final vom propune un model de accesibilizare şi valorificare lingvistică a răspunsurilor la *Chestionare*.

Înfiinţat cu rolul de institut de cercetare, Muzeul Limbii Române a fost întemeiat prin decizia Consiliului Dirigent al Universităţii clujene din 27 august 1919. La foarte scurt timp după înfăptuirea României Mari, la Cluj s-au creat premisele dezvoltării universităţii româneşti. Astfel, într-o atmosferă de entuziasm şi exaltare, prin eforturile intelectualilor transilvăneni şi cu sprijin din partea unor oameni de ştiinţă din Vechiul Regat sau din străinătate[1], universitatea clujeană s-a articulat atât ca instituţie de formare academică, cât şi ca „lăcaş al cercetărilor originale" şi ca mijloc de „popularizare a ştiinţei"

[*] Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu", Academia Română – Filiala Cluj-Napoca, România.

[1] În primul număr al „Anuarului Universităţii din Cluj" (I, 1919–1920, Cluj, Tipografia Institutului de arte grafice „Ardealul", 1921, p. 4–6), se publică *Raportul Rectorului Sextil Puşcariu despre activitatea Universităţii din Cluj dela înfiinţarea ei, cetit cu ocazia şedinţei inaugurale din 10 octomvrie 1920*, în care este expus pe larg modul în care o seamă de intelectuali români şi-au oferit sprijinul pentru a conferi un prestigiu incontestabil universităţii clujene în momentul înfiinţării ei.

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

(Puşcariu 1920–1921: 1–2). Sextil Puşcariu, primul rector al Universităţii, a fost şi întemeietorul Muzeului Limbii Române, creat pe lângă Facultatea de Litere şi Filosofie. Scopul principal al acestui Institut de cercetare era redactarea *Dicţionarului limbii române*. Sextil Puşcariu primise această sarcină din partea Academiei Române, după mai multe încercări eşuate de realizare a lucrării fundamentale ce se afla, în fapt, la baza înfiinţării, la 1 aprilie 1866, a „Societăţii Literare Române", denumită anul următor „Societatea Academică Română" (Pascu 1991: 54–55).

Primul *Dicţionar* redactat sub „auspiciile vechii academii" a fost un dicţionar general, istoric şi etimologic (Haja, Dănilă *et alii* 2005: 16). Autorii acestuia, A.T. Laurian şi I.C. Massim, au gândit lucrarea ca pe o „carte care coprende tesaurulu cellu mai pretiosu allu totoru Românilor" (Laurian, Massim 1871: V). *Dictionariulu limbei romane*, publicat în două tomuri şi însoţit de un *Glossariu care coprinde vorbele din limba romana straine prin originea sau forma lor, cumu si celle de origine indouiosa*, inventariază aproximativ 70 000 de cuvinte-titlu, dintre care doar 50 000 sunt termeni funcţionali, existenţi în limbă (Haja, Dănilă *et alii* 2005: 16). Ceilalţi termeni au fost preluaţi direct din dicţionare latine, metoda de lucru adoptată, care trădează o excesivă tendinţă latinizantă, fiind expusă şi motivată clar de către autori. Acest *Dicţionar* s-a vrut a fi, aşa cum limpede se sugerează în *Prefaţă*, un monument de romanitate a limbii române (Laurian, Massim 1871: VI). Deşi autorii recunoşteau utilitatea metodei statistice în lexicografie, arătând că aceasta dă adevărata fizionomie a limbii, nu au apelat la ea în elaborarea *Dicţionarului* lor. Fireşte că un astfel de proiect lexicografic nu luase în considerare termenii din limba populară. *Dicţionarul* a fost foarte des criticat, singurul merit ce pare să-i mai fie atribuit astăzi fiind acela că este singurul dicţionar al Academiei proiectat şi finalizat în cadrul aceluiaşi grup de cercetare (Seche 1966: 180).

Rezultatul obţinut prin acest prim dicţionar nefiind unul mulţumitor, la Academia Română a început un amplu proiect lexicografic, iniţiat de Bogdan Petriceicu Hasdeu sub titlul *Etymologicum Magnum Romaniae*. Din această lucrare s-au publicat trei tomuri, până la cuvântul *bărbat*, însă ea rămâne un punct de referinţă pentru lexicografia românească. Hasdeu ignoră neologismele intrate în limbă în secolul al XIX-lea, însă acordă o atenţie sporită limbii române vechi, limbii populare şi graiurilor dacoromâne, înţelegând prin acest demers un act recuperator, fiindcă dacă vor fi ignorate într-o lucrare de acest gen, cuvintele limbii populare vor fi pierdute pentru generaţiile viitoare (Hasdeu 1884: 2). Iar în viziunea lui Hasdeu,

> Un mare dicţionar, în care poporul nu este cuprins cel puţin tot pe atâta pe cât se cuprinde acolo statul major al naţiunii, în care o odă sau un sonet nu primesc în clubul lor un cântec bătrânesc sau o doină, în care citaţiunile dintr-o nuvelă s-ar crede pângărite alături de citaţiuni dintr-un basm, în care ar fi un scandal nesuferit de a se întâlni la o-laltă [sic!] un vers din „Vicleem" cu o strofă dintr-o tragediă, şi-n care se descrie menuetul, dar nu se pomenesce „ca la uşa cortului";

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

> un asemenea mare dicţionar este un anacronism astăḑi, căci Sciinţa limbei urmăresce cu stăruinţă evoluţiunea vorbei nu într-o sémă de capete alese, nu în individualitatea cutare sau cutare, nu în cercuri sociale restrânse, ci tocmai în popor mai pe sus de tóte (Hasdeu 1892: XIII).

Etymologicum Magnum Romaniae acorda o atenţie deosebită limbii vorbite de popor, iar pentru colectarea datelor Hasdeu a lansat un *Chestionar*, cuprinzând 206 întrebări, însoţite de instrucţiuni foarte scurte privind modul în care trebuiau formulate răspunsurile.

Întrucât ritmul în care se reuşea publicarea *Dicţionarului* era mult mai lent decât se aşteptau Academia şi regele, care finanţa proiectul, în 1897 se stabileşte, în cadrul unui colectiv de lucru, programa pentru un nou dicţionar, proiect care i-a fost încredinţat lui Alexandru Philippide. Acesta a propus introducerea în dicţionar deopotrivă a neologismelor şi a barbarismelor pe care le-a identificat în cele 199 de izvoare provenind din epoci diferite, pe care le avea drept sursă (Seche 1969: 36). El a lucrat articolele de dicţionar până la prepoziţia *de*, apoi din cauza unor conflicte care au apărut în 1905 între Comisia academică a Dicţionarului şi autorul acestuia, dicţionarul i-a fost încredinţat, în anul următor, lui Sextil Puşcariu (Haja, Dănilă *et alii* 2005: 17).

Sub conducerea lui Sextil Puşcariu munca la dicţionar a fost făcută de către un colectiv mai mare de lucru. În redactarea lucrării cunoscute sub numele de *Dicţionarul Academiei* (DA) s-au folosit fişele deja existente în fişierul *Dicţionarului*, precum şi cele extrase de Puşcariu, materialul lexical urmând să fie îmbogăţit pe parcurs. În acest fel, redactarea este însoţită de o perocupare lexicografică permanentă. Sub conducerea lui Puşcariu s-au publicat, până în 1944, 2 956 de pagini, cuprinzând literele A–C, F–K şi în parte litera L (*l – lojniţă*). Înţeles ca un dicţionar istoric şi general, DA cuprinde atât cuvinte vechi, populare şi regionale, cât şi neologisme şi cuvinte recent intrate în limbă. După cel de-al Doilea Război Mondial munca la acest dicţionar a încetat, parte din litera D (*d – de*) a rămas în fază de tipar. În continuare *Dicţionarul* a apărut sub denumirea *Dicţionarul limbii române. Serie nouă* (DLR) şi s-a realizat în cadrul colectivelor de cercetare de la Cluj, Bucureşti şi Iaşi, continuându-se după 1965 publicarea sa de acolo de unde rămăsese nepublicat sub conducerea lui Puşcariu. S-a schimbat însă abordarea şi s-a lărgit mult bibliografia. Limba populară a continuat să intre în bibliografia *Dicţionarului*.

Textul introductiv semnat de Sextil Puşcariu la începutul primului tom al *Dicţionarului* constituie una dintre cele mai largi expuneri de motive din istoria lexicografiei româneşti (Seche 1969). În această introducere, Puşcariu face o detaliată prezentare a modului în care a fost selectat materialul şi a celui în care s-a alcătuit lista de cuvinte, arătând că principala sursă o reprezintă dicţionarele anterioare, iar o alta extrasele din literatură, din texte cât mai variate şi din diferite epoci. Cât priveşte cuvintele populare, Puşcariu precizează:

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

> Cuvintelor populare am căutat a le da un loc cât mai nerestrâns, căci ele sunt adevărate elemente ale dicţionarului limbii române, în ele se oglindeşte geniul limbii noastre (Puşcariu 1913: XVI).

Încă de acum, conştient de necesitatea publicării *Dicţionarului* chiar şi într-o formă care nu este perfectă, Sextil Puşcariu exprimă dezideratul ca în următoarea ediţie limba populară să ocupe un loc mai însemnat. Perfecţionarea instrumentelor şi a metodelor de colectare a materialului dialectal ar fi trebuit să ofere bogăţia de cuvinte din graiuri de pe întregul spaţiu geografic în care se vorbeşte româneşte. Atlasele lingvistice şi răspunsurile la anchetele lingvistice indirecte, cea condusă de B.P. Hasdeu şi apoi cele conduse de Sextil Puşcariu, urmau să se constituie în sursa cea mai importantă pentru extragerea unor fişe necesare completării *Dicţionarului* în privinţa cuvintelor aparţinând limbii populare.

Anchetele prin corespondenţi lansate în cadrul Muzeului Limbii Române sub conducerea lui Sextil Puşcariu au cuprins opt chestionare şi au fost precedate de alte demersuri similare atât în Europa, cât şi în România, ceea ce a ajutat la perfecţionarea metodei.

Prima anchetă realizată prin corespondenţi cu scopul de a colecta material dialectal a fost cea efectuată în Germania de G. Wenker, în anul 1876, prin intermediul revizorilor şcolari (Pop 1926: 31). Cu scopul de a realiza un atlas lingvistic, el a încercat să adune în mod sistematic informaţiile folosind un chestionar ce cuprindea în principal 40 de enunţuri care se cereau a fi transpuse în graiul local. La anchetă s-au primit 44 251 de răspunsuri din 40 736 de localităţi (*ibidem*: 31).

În 1884, B.P. Hasdeu a început o anchetă dialectală prin corespondenţi, trimiţând un chestionar lingvistic şi mitologic ce cuprindea 206 întrebări (*ibidem*: 35). Aceasta avea în vederea colectarea de material privind graiul poporului român, cu divergenţele sale dialectale, necesar elaborării dicţionarului academic *Etymologicum Magnum Romaniae* (Hasdeu 1887: VII). Ancheta miza pe îmbogăţirea dicţionarului tezaur cu date privind terminologia referitoare la tehnicile populare şi la alte aspecte privind cultura tradiţională.

Peste patruzeci dintre întrebările chestionarului lui Hasdeu vizează aspecte fonetice şi sunt formulate punctual, aşa încât răspunsurile să poată fi uşor sintetizate. Foarte puţine dintre întrebări se referă la aspecte specifice morfologiei limbii, iar cele mai multe dintre ele sunt întrebări ce vizează palierul lexical. Între acestea există întrebări închise, la care se aşteaptă un răspuns precis, iar începând cu întrebarea 134, majoritatea întrebărilor cuprinse în chestionar sunt de tip deschis şi au un pronunţat caracter etnografic. Acestea cer observaţii despre obiceiuri tradiţionale, credinţe sau fiinţe mitologice, dar şi descrieri ale unor munci sau practici cotidiene.

Chestionarul lui Hasdeu cuprinde cinci indicaţii despre modul în care să se formuleze răspunsurile. Prima dintre ele atrăgea atenţia asupra faptului că

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

nu e necesar să se răspundă la toate întrebările, ci doar la acelea în legătură cu care respondentul „e în deplină cunoştinţă de cauză" (Hasdeu 1884: 4). Prin cea de-a doua indicaţie se cerea precizarea localităţii în care se aplica chestionarul. Următoarele două indicaţii se referă la transcrierea cât mai exactă, din punct de vedere fonetic, a vorbelor rostite şi la însoţirea lor cu enunţuri prin care să poată fi înţeles sensul lor.

O altă anchetă prin corespondenţi a fost cea coordonată de L. Gauchat în vederea elaborării lucrării intitulate *Glossaire des patois de la Suisse romande*. Ancheta a fost lansată în 1900 şi nu s-a mărginit doar la răspunsuri la întrebări, ci a vizat, în egală măsură, literatură dialectală, documente de arhivă, culegeri lexicografice (Pop 1926: 42). În acest fel, a fost posibilă colectarea unui material impresionant. Este prima anchetă foarte minuţioasă, prin care s-au expediat un număr de 227 de chestionare, cu o frecvenţă de 20 de chestionare anual, pe parcursul a 12 ani de activitate (*ibidem*: 45).

Cunoscute fiind aceste cercetări anterioare realizate prin metoda anchetelor lingvistice indirecte, în anul 1922, la Muzeul Limbii Române din Cluj s-a lansat un prim chestionar lingvistic, dintr-o serie de opt. Cu scopul de a îmbogăţi tezaurul de cuvinte aparţinând limbii populare care ar fi urmat să intre în *Dicţionarul limbii române*[2], Sextil Puşcariu a apelat la o reţea de intelectuali ai satelor cărora le-au fost trimise, pe parcursul a cincisprezece ani, între 1922 şi 1937, cele opt chestionare, însoţite de o scrisoare şi o listă de recomandări.

De-a lungul anilor, conţinutul scrisorii şi al listei de indicaţii s-a păstrat în mare măsură, fiind schimbate doar chestiuni specifice fiecărui chestionar. Sextil Puşcariu îşi începe scrisoarea arătând valoarea pe care o are bogăţia limbii române şi subliniind necesitatea de a se cunoaşte „comoara de cuvinte, de expresii şi de împărecheri fericite de vorbe pe care strămoşii noştri ne-au lăsat-o şi pe care părinţii noştri au desăvârşit-o, în toate regiunile locuite de români", „înainte de ce progresele repezi ale unei civilizaţii unitare vor şterge urmele vechi şi regionale din graiul comun"[3]. Explică apoi că răspunsurile la chestionar vor fi utile pentru realizarea *Dicţionarului limbii române* şi vor servi pentru *Atlasul lingvistic*. În scrisoarea care însoţeşte ultimul chestionar, cel referitor la mâncare şi băutură, Puşcariu nu se mai referă la *Atlasul lingvistic*, dar vorbeşte despre dublul scop al chestionarului, unul lingvistic, „de a aduna toate numirile de mâncări cunoscute de ţăranii noştri"[4], şi unul social, de a cunoaşte modul de hrănire al ţăranilor. În încheierea scrisorii se oferă informaţii despre premiile care urmau să se acorde celor mai bune răspunsuri şi despre adresa poştală la care se aşteptau răspunsurile.

---

[2] Deşi a fost gândit pentru a sta la baza unui *Atlas Lingvistic Român*, pentru care nu existau fonduri suficiente în vederea realizării unor cercetări directe în teren, încă de la lansarea primului chestionar, trimis în 15 000 de exemplare, Sextil Puşcariu miza mai ales pe materialul lexical pe care-l va colecta prin intermediul acestor anchete (Puşcariu 1921–1922: 903).

[3] Aceste observaţii apar în scrisoarea care însoţeşte fiecare dintre cele opt chestionare.

[4] *Chestionarul VIII. Mâncări şi băuturi*, Cluj, Tiparul Institutului de Arte Grafice „Ardealul", 1937, p. 3.

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

După scrisoare, sub titlul *Indicaţii pentru răspunsurile la chestionar*, pe cuprinsul a aproape trei pagini, sunt formulate indicaţii detaliate privind redactarea răspunsurilor. Sunt cele mai complexe indicaţii pentru anchetele indirecte realizate în spaţiul cultural românesc. Primul lucru în legătură cu care erau atenţionaţi corespondenţii era acela de a completa, conform cerinţelor, „Foaia personală". Aceasta se constituia într-un formular de două pagini, expediat odată cu chestionarul şi cerut a fi trimis Muzeului Limbii Române împreună cu răspunsul. Informaţiile care trebuiau completate priveau numele oficial şi cel dat de locuitori comunei, denumirea localităţii în alte limbi, dacă se folosea, numărul de locuitori şi etnia lor, forma de relief a ţinutului (munte, deal, şes). De asemenea se cerea să se spună dacă prin localitate trece calea ferată, vreo şosea principală sau vreun râu, care este oraşul cel mai apropiat şi care este localitatea în care se află judecătoria, prefectura, târgul. Se mai cereau informaţii despre şcoală, biserică, meşteşuguri, despre persoana care a răspuns la chestionar şi informatorii săi, precum şi adresa exactă a unor persoane cunoscute care ar dori să participe la anchetă.

Lista continuă cu puţine detalii despre cum să fie redactate din punct de vedere formal răspunsurile, apoi cu indicaţii privind conţinutul acestora. Membrii corespondenţi sunt sfătuiţi să nu se lase influenţaţi de forma literară a cuvântului, care este folosită în întrebare, ci s-o redea pe cea din grai, chiar dacă au impresia că nu este corectă sau frumoasă. Pentru a transcrie cât mai fidel cuvintele, li se oferă câteva informaţii despre transcrierea fonetică, inclusiv o listă de semne, cu exemple simple, fiind însă rugaţi să apeleze la ele doar în măsura în care sunt siguri că ceea ce vor transcrie este corect. În caz contrar, li se sugerează că e mai bine să apeleze la caracterele obişnuite.

În mod sigur, rezultatele anchetei indirecte realizate de B.P. Hasdeu l-au determinat pe Sextil Puşcariu să nu pună mare accent pe aspectele fonetice în chestionarele Muzeului Limbii Române, cunoscut fiind că de cele mai multe ori corespondenţii, neavând nici cunoştinţe de fonetică, nici exerciţiul transcrierii fonetice, nu vor reuşi să dea răspunsuri precise în acest domeniu[5]. Din acest motiv, prin anchetele indirecte conduse de Sextil Puşcariu s-a avut în vedere mai ales colectarea de date cu caracter lexical.

Alte indicaţii ce le erau oferite corespondenţilor vizau surprinderea deosebirilor de grai între tineri şi vârstnici sau între bărbaţi şi femei, precum şi deosebirile de grai faţă de satele din vecinătate. De asemenea, se cerea să se dea cuvintelor definiţii cât mai precise, precum şi exemple care să permită decriptarea sensului cu precizie. Atunci când cuvintele denumeau obiecte, respon-

[5] Sever Pop subliniază în capitolul *La valeur des enquêtes par correspondance* din studiul său *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* că dezavantajele anchetelor prin corespondenţi sunt: lipsa educaţiei fonetice a corespondenţilor, lipsa de unitate a răspunsurilor şi riscul ca unele dintre persoane să nu fie originare din localitate sau, chiar dacă s-au născut în acel sat, graiul lor să fie contaminat, după ce au intrat în contact cu persoane care vorbesc alte graiuri (Pop 1926: 176–177).

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

denţii au fost încurajaţi să le deseneze, pentru o cât mai precisă configurare a acestora.

Indicaţiile se încheie cu un fragment ce sintetizează un întreg capitol de metodologie a cercetării de teren în lingvistică. Uşor diferite de la un chestionar la altul, aceste indicaţii metodologice conţin sfaturi care-l iniţiază pe corespondent aşa încât să obţină rezultate cât mai bune în urma efectuării anchetei şi să nu cadă în capcana de a influenţa răspunsul primit de la informatorii săi folosind în întrebare forma literară a cuvântului:

> Nu cercaţi să răspundeţi la chestionar dintr-o dată, ci luaţi-vă răgaz. Cele mai bune răspunsuri le primiţi stând de vorbă cu oamenii. Dacă se poate, când puneţi întrebarea, nu numiţi cuvântul pe care voiţi să-l aflaţi din gura omenilor, ca să nu le influenţaţi răspunsul, ci întrebaţi-i pe departe. De multe ori puteţi primi răspunsul arătând obiectul, pe care îl vor numi (Chestionarul I: 7).

Indicaţiile metodologice care însoţesc *Chestionarul IV. Nume de loc şi nume de persoană* se referă la modul de colectare a datelor toponimice şi antroponimice în teren. Pentru o cât mai detaliată înregistrare a toponimiei localităţii, se sugerează corespondenţilor să împartă localitatea în sectoare mici, în funcţie de văi sau de drumuri, şi să consemneze toate numele locurilor, aşa cum sunt ele cunoscute de către localnici. În ceea ce priveşte antroponimele, se sugerează ca acestea să fie copiate din registrul populaţiei, aflat la Primărie.

Trebuie să precizăm că în afară de *Chestionarul IV. Nume de loc şi nume de persoană*, prin toate celelalte se cere corespondenţilor să înregistreze deopotrivă cuvinte care nu se referă la tema chestionarului, dar care sunt folosite în sat şi să le comunice separat, ca *adaos la Chestionar*:

> În vorbirea zilnică fiţi atenţi asupra cuvintelor auzite şi notaţi-le. Astfel, încetul cu încetul veţi completa toate răspunsurile şi puteţi da şi materialul pentru «adaosul la Chestionar» de pe pag[ina] din urmă (Chestionarul I: 7).

Chestionarul I. Calul se încheie cu un *adaos la Chestionar*, numit ca atare. Acesta conţine patru întrebări care excedează tema chestionarului şi care se referă la particularităţile graiului. Prima întrebare cere corespondenţilor să precizeze caracteristicile cele mai importante ale graiului local. Următoarele două vizează particularităţile din grai ironizate de locuitorii din satele învecinatate, precum şi particularităţile graiurilor din satele învecinate care sunt ironizate de locuitorii satului vizat de anchetă, cerându-se corespondenţilor să le enumere. Ultima întrebare solicită notarea cuvintelor şi a expresiilor care se cunosc prin partea locului, dar care nu se întrebuinţează în alte părţi sau care au înţeles sau formă diferită de limba literară.

Chestionarul II. Casa conţine o singură întrebare care, prin conţinutul ei, configurează *adaosul la Chestionar*, solicitând completarea cuvintelor care nu privesc tematica abordată de chestionar, dar care se folosesc în satul anchetat şi nu sunt cunoscute în alte părţi.

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

Începând cu *Chestionarul III. Firul*, niciunul dintre chestionare nu mai conţine la final întrebări care să se constituie în *adaos la Chestionar*. În lista de indicaţii, cu excepţia *Chestionarului IV*, toate celelalte menţin precizarea referitoare la notarea separată a cuvintelor folosite în limbajul cotidian care nu au legătură cu terminologia abordată prin chestionar şi transmiterea lor ca *adaos la Chestionar*.

În plus, patru dintre chestionare (*Chestionarul III. Firul*, *Chestionarul IV. Nume de loc şi nume de persoană*, *Chestionarul V. Stâna, păstoritul şi prepararea laptelui* şi *Chestionarul VI. Stupăritul*) au fost însoţite de câte un supliment ce conţinea un set de fişe pe care erau scrise cuvinte[6] din terminologia chestionarului. În lista de indicaţii se cerea corespondenţilor să precizeze, pentru fiecare termen scris pe fişă, dacă există în localitate, cum se pronunţă exact şi care este înţelesul său precis.

Rezultatele obţinute prin anchete lingvistice indirecte realizate pe baza celor opt chestionare trimise de Muzeul Limbii Române au îmbogăţit considerabil sursele cu caracter documentar şi informativ care înregistrează limba română populară, în vederea utilizării ei în *Dicţionarului limbii române*. În egală măsură, ele au fost un prilej de sondare a terenului în vederea realizării anchetelor directe pentru Atlasul Lingvistic Român. Materialul primit ca răspuns la aceste chestionare a fost tratat de-a lungul anilor când cu mai mult, când cu mai puţin entuziasm. Până acum însă nu a fost excerpat întreg materialul care-ar fi meritat să fie introdus în *Dicţionar*, chiar dacă el figurează în bibliografia *Dicţionarului*. De altfel, primele volume din *Dicţionar* s-au publicat înainte de a fi fost trimise *Chestionarele*. Pentru ca acest material să devină o sursă funcţională pentru *Dicţionarul Limbii Române*, dar şi pentru alte cercetări, din alte domenii pentru care prezintă interes, este necesară publicarea lui neîntârziată.

Într-o inventariere sumară a rezultatelor obţinute prin anchetele lingvistice indirecte realizate la Muzeului Limbii Române din Cluj constatăm că pentru *Chestionarul I. Calul* (1922), care conţine 142 de întrebări, s-au primit răspunsuri din 551 de localităţi în timpul acordat pentru răspunsuri şi încă câteva zeci de caiete cu răspunsuri venite cu întîrziere. *Chestionarul II. Casa* (1926) realizat de R. Vuia, S. Pop şi Şt. Paşca este cel mai vast, conţinând 489 de întrebări. Astăzi se păstrează răspunsurile primite la acest chestionar din 415 de localităţi. În cutiile în care se păstrează răspunsurile la *Chestionarul III. Firul* (1929) există 176 de caiete cu răspunsuri la cele 150 de întrebări. *Chestionarul*

[6] Suplimentele la chestionar au fost create pentru a colecta informaţii lexicografice. În urma unei analize şi a unei evaluări de specialitate, fişele au fost excerptate şi acelea care s-au ridicat la nivelul exigenţelor cercetătorilor au fost introduse în fişierul *Dicţionarului*. Suplimentele care se păstrează astăzi mai conţin doar acele fişe care n-au fost completate sau care, din diferite motive, n-au fost excerptate. În unele cazuri, pe baza acestor fişe, se poate reconstitui suplimentul, aşa cum a fost el redactat, pentru a reconstitui metoda de lucru prin anchetele lingvistice indirecte folosită în cadrul Muzeului Limbii Române.

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

IV. Nume de loc şi nume de persoană (1930), care conţinea 164 de întrebări, a primit în jur de 150 de răspunsuri. Pentru *Chestionarul V. Stâna, păstoritul şi prepararea laptelui* (1931), le cele 182 de întrebări s-au primit răspunsuri din 100 de localităţi. Numărul de răspunsuri păstrate la *Chestionarul VI. Stupăritul* (1933) este de 46, provenind din 45 de localităţi. Răspunsurile la cele 168 de întrebări din *Chestionarul VII. Instrumente muzicale* (1935) nu se mai păstrează, din păcate, în arhiva Muzeului (Comşulea 2015: 52), iar *Chestionarul VIII. Mâncări şi băuturi* (1937) a primit răspunsuri din 34 de localităţi.

Chestionarele Muzeului Limbii Române nu conţin întrebări cu caracter fonetic şi morfologic. Acestea vizează palierul lexical şi unele sunt întrebări închise prin care se cer denumiri pentru diferite obiecte, locuri, acţiuni, iar altele sunt întrebări deschise prin care se cer descrieri de obiceiuri, activităţi sau expunerea unor credinţe. Răspunsurile la cele opt chestionare se contrituie în cel mai vast material colectat în România prin anchete lingvistice indirecte. Ele au fost înregistrate la primire, apoi unele au cunoscut o altă numerotare, pentru a răspunde unor necesităţi de cercetare cu metodele specifice geografiei lingvistice. Acestea au fost numerotate discontinuu. Ulterior, la intrarea în bibliografia *Dicţionarului*[7], unele au primit o altă numerotare, dictată de ordinea alfabetică a iniţialei din denumirea localităţii. Această nouă inventariere a exclus din răspunsurile la fiecare chestionar caietele care nu se mai păstrau la acel moment, dar despre care ştim că au existat fiindcă unele au fost premiate, iar listele cu premiile a fost publicată în „Dacoromania".

Astăzi se impune accesibilizarea materialului prin publicarea lui în ediţii adnotate, însoţite de studii de specialitate şi de indici de cuvinte şi de expresii, care ar face mult mai eficientă consultarea sa, atât din perspectiva folosirii în noua ediţie a *Dicţionarului limbii române*, cât şi în cercetări din alte domenii. Discuţiile asupra materialelor lingvistice colectate prin anchete indirecte pun problema punctelor slabe ale acestora. Sever Pop face câteva precizări privind punctele slabe ale răspunsurilor *Chestionarul I. Calul* şi care sunt valabile pentru răspunsurile la toate chestionarele. Astfel, el arată că răspândirea materialului în spaţiu, pe cuprinsul ţării, nu este uniformă. O altă problemă identificată de Sever Pop este legată de subiectivismul corespondenţilor (Pop 1927–1928: 57). Unii dintre respondenţi s-au aplecat cu mai multă dragoste asupra muncii pe care au efectuat-o, alţii au dat răspunsuri superficiale. De aceea uneori s-au trimis scrisori prin care se cereau informaţii suplimentare privitoare la acele cuvinte sau expresii în legătură cu care existau îndoieli (*ibidem*: 59).

Sigur că materialul colectat prin anchete lingvistice indirecte trebuie supus unor evaluări de specialiate, prin care să fie legitimat. Odată parcursă

[7] În anexa III a bibliografiei *Dicţionarului* sunt incluse Chestionarele Muzeului Limbii Române, cu excepţia *Chestionarului I. Calul*, a *Chestionarului III. Firul* şi a *Chestionarului VII. Instrumente muzicale*. (DLR 1965: CIX–CXXI).

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

această etapă, după ce va fi transcris şi adnotat, abia prin publicarea sa şi, în acest fel, prin accesibilizare, se poate spune că şi-a atins pe deplin menirea pentru care, cu atâta strădanie, a fost colectat. Ar fi păcat ca aceste flori ale limbii „culese cu roua prospeţimii pe ele" – aşa cum elogios numea Sextil Puşcariu limba populară (Puşcariu 1926: 11) – să rămână nevalorificate pe deplin în noua ediţie a *Dicţionarului* şi în alte lucrări în care ar putea aduce informaţii preţioase.

Bibliografie

Chestionar I = *Chestionarul I. Calul*, Cluj, Tiparul Institutului de Arte Grafice „Ardealul", 1922.

Comşulea 2015: Elena Comşulea, *Chestionarele Muzeului Limbii Române – premise de cercetare*, în „Philologica Jassyensia", IX, nr. 1 (21), p. 47–56.

DLR 2006: *Dicţionarul Limbii Române*, serie nouă, tomul I, partea a III-a, *Litera D* (d-deînmulţit), Bucureşti, Editura Academiei Române.

DLR 1965: *Dicţionarul Limbii Române*, serie nouă, tomul VI. *Litera M*, Bucureşti, Editura Academiei.

Haja, Dănilă *et alii* 2005: Gabriela Haja, Elena Dănilă, Corina Forăscu, Bogdan-Mihai Aldea, *Dicţionarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziţionarea*, Iaşi, Editura Alfa.

Hasdeu 1884: B.P. Hasdeu, *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română*, Ediţiunea Academiei Române, Bucuresci, Tipografia Academiei Române.

Hasdeu 1887: B.P. Hasdeu, *Prefaţă*, în B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, tomul I, Bucureşti, Stabilimentul grafic SOCEC & TECLU, p. V–LIX.

Hasdeu 1892: B.P. Hasdeu, *Dicţionare şi Dicţionare*, în B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, tomul II, Bucureşti, Stabilimentul grafic SOCEC & TECLU, p. IX–XVIII.

Laurian, Massim 1871: A.T. Laurianu, I.C. Massimu, *Prefatione*, în *Dictionariulu limbei romane, dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*, tom I, Bucuresci, Editura Noua Typographia a Laboratoriloru Romani, p. V–XXVI.

Pascu 1991: Ştefan Pascu, *Istoricul Academiei Române. 125 de ani de la înfiinţare*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Pop 1926: Sever Pop, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*. Extrait des „Mélanges de l'École Roumaine en France", II^{e} partie, Paris, J. Gamber, 1927.

Pop 1927–1928: Sever Pop, *Câteva capitole din terminologia calului*, în „Dacoromania", V, p. 51–271.

Puşcariu 1913: Sextil Puşcariu, *Raport către Comisiunea Dicţionarului*, în *Dicţionarul Limbii Române*, tom I, partea I, A–B, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, p. IX–XLI.

Puşcariu 1926: Sextil Puşcariu, *Dicţionarul Academiei*, Academia Română. Memoriile secţiunii literare, seria III, tomul III, mem. 7, Bucureşti, Cultura Naţională.

Puşcariu 1920–1921: Sextil Puşcariu, *Muzeul limbei române*, în „Dacoromania", I, p. 1–8.

Puşcariu 1921–1922: Sextil Puşcariu, *Raportul anual al Muzeului Limbii Române*, în „Dacoromania", II, p. 899–904.

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)

Seche 1966: Seche, Mircea, *Schiţă de istorie a lexicografiei româneşti*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Seche 1969: Seche, Mircea, *Schiţă de istorie a lexicografiei româneşti*, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

The Romanian Language Museum and the Indirect Linguistic Surveys

The present paper suggests a reevaluation of the role the indirect linguistic survey had, firstly, in the research conducted by The Museum of the Romanian Language in Cluj and, secondly, in the strategies of making available the answers to the eight questionnaires sent by the Museum. In order to enrich the lexicographic material for the elaboration of *The Romanian Language Dictionary* and to obtain preliminary information for the *Romanian Linguistic Atlas, The Questionnaires of the Romanian Language Museum* generated a material impressive through its volume and content, which has never been systematically valorized.

The linguistic surveys made by correspondents within the Romanian Language Museum under Sextil Puşcariu's supervision were preceded by other similar endeavors both in Europe and Romania. In 1876 in Germany, G. Wenker made the first survey through correspondents in order to collect dialectal material. Another indirect linguistic survey belonged to B.P. Hasdeu (1884) and focused on the collection of information about traditional techniques and culture. The questionnaire included 206 questions and it was made for the elaboration of the academic dictionary entitled *Etymologicum Magnum Romaniae.*

The purpose of Sextil Puşcariu's linguistic survey was the insight into the language spoken by the people in order to prepare the *Dictionary of the Romanian Language*; it was achieved through questionnaires sent to a network of correspondents from the entire territory inhabited by Romanians. The first questionnaire was sent in 1922 and the last recorded answers were in 1939. During this time, eight questionnaires were sent with the following themes: *I. The Horse (Calul*, 1922), *II. The House (Casa*, 1926), *III. The Thread (Firul*, 1929), *IV. Name of Place and Name of Person (Nume de loc şi nume de persoană*, 1930), *V. The Sheepfold, the Grazing and Milk Preparation (Stâna, păstoritul şi prepararea laptelui*, 1931), *VI. The Apiculture (Stupăritul*, 1933), *VII. Musical Instruments (Instrumente musicale*, 1935), *VIII. Food and Beverage (Mâncări şi băuturi*, 1937). The material provided by the answers to the questionnaires was only partially used for the *Dictionary of the Romanian Language.*

In this respect, it is necessary to make the material available by publishing it as soon as possible in an annotated edition with an index that would facilitate its use for the *Dictionary of the Romanian Language* in whose bibliography can be found, although this material from all the eight questionnaires' answers was not entirely used. The publishing of the documents at the same time with their full filing with the purpose of becoming a functional bibliography of the *Dictionary of the Romanian Language* would fulfill Sextil Puşcariu and his colleagues' desideratum. Being aware of the limits the linguistic surveys through correspondents can have, but also of this research method's advantages, we believe the material collected through the indirect research method has a considerable potential for the better knowledge of the Romanian language.

BDD-V4893 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:05 UTC)